

ויקרא פרק יח

- (כא) ומזרעך לא תתן להעביר למלך ולא תחלל את שם אלהיך אני יקוק :
- (כב) ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה הוא :
- (כג) ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה ואשה לא תעמד לפני בהמה לרבעה תבל הוא :
- (כד) אל תטמאו בכל אלה פי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם :
- (כה) ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה :
- (כו) ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבות האלה האזרח והגר בתוככם :
- (כז) פי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ :
- (כח) ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם איתה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם :
- (כט) פי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העשות מקרב עמם :
- (ל) ושמרתם את משמרותי לבלתי עשות מחקות התועבות אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני יקוק אלהיכם :

ויקרא פרק כ

- (א) וידבר יקוק אל משה לאמר :
- (ב) ואל בני ישראל תאמר איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו למלך מות יומת עם הארץ ירגמהו באבן :
- (ג) ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי :
- (ד) ואם העלם ועלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא בנתו מזרעו למלך לבלתי המית אותו :
- (ה) ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואת כל הזנים אחריו לזנות אחרי המלך מקרב עמם :

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף סד עמוד ב

אמר רב יהודה: אינו חייב עד שיעבירו דרך העברה. היכי דמי? אמר אביי: שרגא דליבני במיצעי, נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא, רבא אמר: כמשוורתא דפוריא.

רש"י מסכת סנהדרין דף סד עמוד ב

שרגא דלבוני - שורת לבנים גבוה, לבנה על גבי לבנה, והאש מכאן ומכאן ומעבירין עליו ואינו שורפו, מדקתני לקמן: המעביר עצמו פטור, אלמא לאחר העברה הוא חי, והא דאמרינן (סנהדרין סג, ב) גבי חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא לאו למולך היה אלא לאלהי ספורים, דהתם שריפה כתיב. רבא אמר כמשוורתא דפוריא - אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים, שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה. דרך העברתו - עבודתו של מולך.

רש"י ויקרא פרק יח

(כא) למלך - עבודה זרה היא ששמה מולך, וזו היא עבודתה, שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש. לא תתן - זו היא מסירתו לכומרים: להעביר למלך - זו (היא) העברת האש:

רמב"ן ויקרא פרק יח

(כא) למולך - עבודה זרה ששמה מולך. והזכירו הכתוב בשם הידיעה, כי היה במצרים ידוע להם. ורבי אברהם אמר כי יתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון (מ"ב כג יג). וכן נראה, כי כתוב (מ"א יא ז) אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב ולמולך שקוץ בני עמון, וגם הוא היה ידוע להם: וכתב רש"י וזו היא עבודתה, שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש. לא תתן, זהו מסירתו לכומרים. להעביר למולך, זהו העברת מדורת האש. וזה אינו נכון, שהרי אמרו בגמרא סנהדרין (סד ב) העבירו ברגל פטור, אלא כמשוורתא דפוריא שהוא מעבירו בתוך האש ממש. והזכיר בו הכתוב נתינה והעברה באש, שאינו חייב עד שימסרנו לכומרים והעבירו באש, כמו שמפורש בסנהדרין. וכן מה שאמר הרב שמוסרו לכומרים והם מעבירין אותו, וכך כתב אף בפירושו במסכת סנהדרין (שם סד א), ואינו נראה כן מלשונם שם בגמרא, ועוד איך יתחייב הוא מיתה בעבודת אחרים, ולשון הכתוב עצמו מעביר בנו ובתו באש (דברים יח י) כך נדרש שהאב בעצמו מעבירו: אבל הענין כך הוא, שהאב עצמו מוסרו לכומרים לשם שקוצם, וזהו שכתוב נתן למולך (להלן כ ג), כעין שעושים בפנים, כדכתיב ונתנם אל הכהן (לעיל טו יד). ואולי הכומרים עושין בו תנופה או הגשה לפני המולך, והם מחזירין אותו לידי האב, והוא לוקחו ומעבירו בלהב האש, וזהו מעביר בנו ובתו באש. וכך אמרו בירושלמי (סנהדרין פ"ז ה"י), לעולם אינו חייב עד שימסרנו לכומרים ויטלנו ויעבירנו, כלומר שיטלנו מהם ויעבירנו הוא. אבל לא היה שורפו, שהרי אמרו (סנהדרין סד ב) המעביר את עצמו פטור, שהוא חי אף לאחר העברה, וכך פירוש רש"י: ועם כל זה הנראה בעיני מהכרע הפסוקים כי היה הבן למאכולת האש, שהכתוב אומר (יחזקאל כג לז) וגם את בניהן אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה, ושם (פסוק לט) נאמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם, שהיו מעבירין אותו באש עד שישרף או

שימות באש והיא שחיתו, כי הלשון הזה "העבירו להם" במולך הוא, ואמר בו הכתוב "לאכלה", והזכיר בו שחיתה, אם כן מה שאמר "כמשוורתא דפוריא", לומר שהיו מעבירין אותו על השלהבת פעמים רבות והוא מת בלהב האש. והנה הוא חייב בדין התורה משעת העברה הראשונה משתמשול בו האור, כגון שנתפס האש באחד מאיבריו, ולכך הוצרכו לומר שהמעביר עצמו פטור, אבל היה האש אוכלת בו כי זה היה קרבנם למולך:

ולשון "מעביר באש" יאמר בכל מקום על הדבר שהוא בוער באש ואינו אוכל, מפני שנותנים אותו באש ומעבירים אותו ממנו ואינו נעשה אפר כנשרפים, כענין כלי הגוים שמלבנין אותו באש שנאמר בהן (במדבר לא כג) תעבירו באש וטהר. ואמר בבני עמון (ש"ב יב לא) והעביר אותם במלבן, לומר ששרף אותן כאשר יעשו הלבנים במלבן. אם כן מעביר בנו ובתו באש היא נתינתו באש שתמשול בו האור, לא העברה בעלמא, והיא העברה הנזכרת במולך, שהיא באש על דעת רבותינו, שלמדו בגזרה שוה העברה העברה, מה להלן באש אף כן באש, מה כאן למולך אף להלן למולך. וראיה לדבריהם, שכתוב ביאשיהו (מ"ב כג י) וטמא את התפת אשר בגיא בן הנום לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך, אם כן העברה הנזכרת במולך היא באש, וכן כתוב במנשה (דה"ב לג ו) והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנום. ומצאתי שכתוב באחז (מ"ב טז ג) וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' אותם מפני בני ישראל, ובדברי הימים (ב כח ג) נאמר ויבער את בניו באש כתועבות הגוים אשר הוריש, אם כן ההעברה היא הבערה באש ממש:

ומה שאמר הכתוב (מ"ב יז לא) והספרים שורפים את בניהם באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרים, היא עבודה זרה אחרת שעבודתה לשרוף אותם לגמרי כעולה. וכן היו עושין לבעל, כמו שכתוב בירמיהו (יט ב) ויצאת אל גיא בן הנום, ושם (פסוקים ד ה) כתיב ומלאו את המקום הזה דם נקיים ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צייתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. ועוד כתיב (שם לב לה) ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם ואת בנותיהם למולך אשר לא צייתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת. אבל מפני ששני הפסוקים האלה בבמות הבעל ושניהם בגיא בן הנום והאזהרה בשניהם אשר לא צייתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי, ושם במקום ההוא הטמא היה שם מולך כמו שכתוב ביאשיהו, נראה מכל זה שהיו שורפין את בניהם עולות למולך והוא הבעל, ושניהם לשון קרוב במלכות ואדנות. ואינו בעל פעור ובעל זבוב, כי זה יקרא הבעל סתם כאשר יקרא המולך. אבל הזכיר בו הכתוב העברה, כי עיקר עבודתו בהעברה משתמשול בו האור, ותקרא שריפה כי ימותו שם, ולכך יקראו עולות: וכן אני סובר, כי אלהי ספרים הוא המולך, כי הכנוי בהם מלך, אבל היו שניהם נעבדים, כנו לאחד אדר בלשון כבוד, ולשני מלשון עונה, ושתפו בשניהם מלך והוא כמו מולך, והשריפה היא מיתתם באש כאשר פירשתי. ואם נאמר שהשקוצים האלה אינם המולך, יתכן כי בעבור היות עבודתם בבנים ובבנות להביאם באש כענין שאמר במולך, ישתפו בהם שמו מלך ובעל, ואין עבודתם שוה, כי המולך בהעברה, ואלהי ספרים בשריפה, והבעל בשחיטה ושריפה כעולות. ונאמר שהיו במקום התופת אשר בגיא בן הנום במות לבעל, ושם (נאמר) [מנשה] עוד מולך. ומה שאמר הכתוב ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם למולך, יהיה פירושו ולהעביר את בניהם למולך: ורבותינו אמרו (סנהדרין סג ב) אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן, שישרוף אותו באש, אלא שסכתו אמו בשמן סלמנדרא, והנה אחז למולך העביר אותו כדכתיב וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל, וזהו הלשון הכתוב במולך, אם כן היא הבערה שתמשול בו האור וימות, וניצל הצדיק בסלמנדרא הזו שבראה הקב"ה בעבורו:

ועל דרך הפשט אמרו, כי מעביר בנו ובתו באש מין ממיני הכשפים, כי בענין הכשוף נאמר (דברים יח י) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף, ואמר במנשה (דה"ב לג ו) והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנום ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני, וכתיב (מ"ב יז יז) ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו, והמולך היא עבודה זרה שמקריבין לו הקטנים. אבל אחר שמצאנו כתוב (שם כג י) לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך, נאמנו דברי רבותינו שהכל למולך באש:

אבל יתכן שהיתה העבודה ההיא להם לקסום שוא, והיו מתנבאים בה כפי סכלותם, והם נביאי הבעל המקריבים לו הבנים והבנות ויראו להם חלומות שוא ומקסם כזב, ולכן תיחס התורה ענין המולך בענין הקסמים, כי בכאן (להלן כ ו) סמך אל הנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים, ובמשנה תורה כל הפרשה במתנבאים לדעת העתידות בשקר: והנה הזכיר הכתוב כי העברת הזרע למולך הוא חלול השם, ובפרשה האחרת (להלן כ ג) מוסיף למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי, ואולי טעמו, למען טמא את העם המקודש לשמי שצויתי (לעיל יא מד) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' מקדשכם. ולחלל את שם קדשי, בעברם על העבירה החמורה לפני, כי כן יאמר בעבירות החמורות, ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי (עמוס ב ז). ויתכן שיאמר כן, מפני שהמקריב מזרעו למולך ואחר כן יבא אל מקדש ה' להקריב קרבן מטמא את המקדש, כי קרבנותיו טמאים ותועבה לשם, והוא עצמו טמא לעולם שנטמא ברעה שעשה, כמו שאמר באוב וידעוני לטמאה בהם (להלן יט לא), וכתיב ובגילוליהם טמאוהו (יחזקאל לו יח): והזכיר בו חלול השם, כי כאשר ישמעו הגוים שכבד את המולך בזרעו ויקריב מבהמתו קרבן לשם הוא חלול השם, וזהו שאמר הנביא (שם כג לז לח) וגם את בניהן אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה, עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא. ואמר (פסוק לט) ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך ביתי: ועל דרך האמת ישראל זרע הקודש נולדים בבית ה', וזה טעם "אשר ילדו לי", והנה המקריב אותו למולך מטמא מקדשו ומחלל שמו הגדול, כלשון ולא יחלל זרעו בעמיו (להלן כא טו). ולכך אמר בו, ואני אתן את פני באיש ההוא (שם כ ג), ושמתי אני את פני באיש ההוא (שם פסוק ה), והמשכיל יבין:

ירמיהו פרק ז

- (כט) גזי נזרדך והשליכי ושאוי על שפיים קינה כי מאס יקנך ויטש את דור עברתו:
 (ל) **כי עשו בני יהודה הרע בעיני נאם יקנך שמו שקוצייהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו:**
 (לא) **ובנו במות התפת אשר בגיא בן הנם לשרף את בנייהם ואת בנותיהם באש אשר לא צייתי ולא עלתה על לבי:** O
 (לב) לכן הנה זמרים באים נאם יקנך ולא יאמר עוד התפת וגיא בן הנם כי אם גיא התרנה וקברו בתפת מאין מקום:
 (לג) והיתה נבלת העם הזה למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד:
 (לד) והשבתי מערי יהודה ומחצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה כי לחרבה תהיה הארץ:

ירמיהו פרק יט

- (א) כה אמר יקנך הלוך וקניית בקבק יוצר חרש ומזקני העם ומזקני הכהנים:
 (ב) ויצאת אל גיא בן הנם אשר פתח שער <החרסות> החרסית וקראת שם את הדברים אשר אדבר אליך:
 (ג) ואמרת שמעו דבר יקנך מלכי יהודה וישבי ירושלים כה אמר יקנך צבאות אלהי ישראל הנני מביא רעה על המקום הזה אשר כל שמעה תצלנה אזניו:
 (ד) **יען אשר עזבני וינכרו את המקום הזה ויקטרו בו לאלהים אחרים אשר לא ידעום המה ואבותיהם ומלכי יהודה ומלאו את המקום הזה דם נקים:**
 (ה) **ובנו את במות הבעל לשרף את בנייהם באש עלות לבעל אשר לא צייתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי:**

ירמיהו פרק לב

- (כו) ויהי דבר יקנך אל ירמיהו לאמר:
 (כז) הנה אני יקנך אלהי כל בשר הממני ופלא כל דבר:
 (כח) **לכן כה אמר יקנך הנני נתן את העיר הזאת בידי הכשדים וביד נבוכדנאצר מלך בבל ולכדה:**
 (כט) ובאו הכשדים הנלקחים על העיר הזאת והציתו את העיר הזאת באש ושרפוה ואת הבתים אשר קטרו על גגותיהם לבעל והסכו נסכים לאלהים אחרים למען הכעסני:
 (ל) כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עשים הרע בעיני מערתייהם כי בני ישראל אך מכעסים אתי במעשה ידיהם נאם יקנך:
 (לא) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה להסיקה מעל פני:
 (לב) **על כל רעת בני ישראל ובני יהודה אשר עשו להכעסני המה מלכיהם שריהם כהנייהם ונביאיהם ואיש יהודה וישבי ירושלים:**
 (לג) ויפנו אלי ערף ולא פנים ולמד אתם השכם ולמד ואינם שמעים לקחת מוסר:
 (לד) ונשימו שקוצייהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו:
 (לה) **ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנם להעביר את בנייהם ואת בנותיהם למלך אשר לא צייתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת למען <החטי> החטיא את יהודה:**

יחזקאל פרק כג

- (לו) ויאמר יקנך אלי בן אדם התשפוט את אהלה ואת אהליבה והגד להן את תועבותיהן:
 (לז) **כי נאפו ודם בידיהן ואת גלוליהן נאפו וגם את בנייהן אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה:**
 (לח) עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא ואת שבתותי חללו:
 (לט) **ובשחטם את בנייהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך ביתי:**

מלכים ב פרק טז

- (א) בשנת שבע עשרה שנה לפקח בן רמליהו מלך אחז בן יותם מלך יהודה:
 (ב) בן עשרים שנה אחז במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלים ולא עשה הישר בעיני יקנך אלהי כדוד אביו:
 (ג) **ויילך בדרך מלכי ישראל וגם את בנו העביר באש בתעבות הגוים אשר הוריש יקנך אתם מפני בני ישראל:**
 (ד) ויזבם ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן:

מלכים ב פרק יז

- (ז) ויהי כי חטאו בני ישראל ליקנך אלהיהם המעלה אתם מארץ מצרים מתחת יד פרעה מלך מצרים וייראו אלהים אחרים:
 (ח) ויילכו בחקות הגוים אשר הוריש יקנך מפני בני ישראל ומלכי ישראל אשר עשו:
 (ט) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על יקנך אלהיהם ויבנו להם במות בכל עריהם ממגדל נוצרים עד עיר מבצר:
 (י) ויצבו להם מצבות ואשרים על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן:
 (יא) ויקטרו שם בכל במות פגוים אשר הגלה יקנך מפניהם ויעשו דברים רעים להכעיס את יקנך:
 (יב) ויעבדו הגללים אשר אמר יקנך להם לא תעשו את הדבר הזה:
 (יג) ויעד יקנך בישראל וביהודה בידי כל <נביאו> נביאי כל חזה לאמר שבו מדרכיכם הרעים ושמרו מצויתי חקותי ככל התורה אשר צייתי את אבותיכם ואשר שלחתי אליכם בידי עבדי הנביאים:
 (יד) ולא שמעו ויקשו את ערפם כערך אבותם אשר לא האמינו ביקנך אלהיהם:
 (טו) ויקמסו את חקיו ואת בריתו אשר כרת את אבותם ואת עדותיו אשר העיד בם ויילכו אחרי ההבל ויהבלו ואחרי הגוים אשר סביבתם אשר צוה יקנך אתם לבלתי עשות כהם:
 (טז) ויעזבו את כל מצות יקנך אלהיהם ויעשו להם מסכה <שנים> שני עגלים ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא השמים ויעבדו את הבעל:
 (יז) **ויעבירו את בנייהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו ויתמכרו לעשות הרע בעיני יקנך להכעיסו:**
 (יח) ויתאנף יקנך מאד בישראל ויסרם מעל פניו לא נשאר רק שבט יהודה לבדו:

מלכים ב פרק כג

- (א) וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה וירושלם :
- (ב) ויעל המלך בית יקנז וכל איש יהודה וכל יושבי ירושלם אתו והכהנים והנביאים וכל העם למקטן ועד גדול ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית יקנז :
- (ג) ויעמד המלך על העמוד ויכרות את הברית לפני יקנז וללכת אחר יקנז ולשמור מצותיו ואת עדותיו ואת חקתיו בכל לב ובכל נפש להקים את דברי הברית הזאת הפתבים על הספר הזה ויעמד כל העם בברית :
- (ד) ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול ואת כהני המשנה ואת שמרי הסף להוציא מהיכל יקנז את כל הפלים העשויים לבעל ולאשרה ולכל צבא השמים וישרפם מחוץ לירושלם בשדמות קדרון ונשא את עפרם בית אל :
- (ה) והשבית את הקמרים אשר נתנו מלכי יהודה ויקטר בבמות בערי יהודה ומסבי ירושלם ואת המקטרים לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים :
- (ו) ויצא את האשרה מבית יקנז מחוץ לירושלם אל נחל קדרון וישרף אתה בנחל קדרון וידק לעפר וישלך את עפרה על קבר בני העם :
- (ז) ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית יקנז אשר הנשים ארגות שם בתיים לאשרה :
- (ח) ויבא את כל הכהנים מערי יהודה ויטמא את הבמות אשר קטרו שמה הכהנים מגבע עד באר שבע ונתץ את במות השערים אשר פתח שער יהושע שר העיר אשר על שמאול איש בשער העיר :
- (ט) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יקנז בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם :
- (י) ויטמא את התפת אשר בגי < בני > בן הנם לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למלך :

דברי הימים ב פרק כח

- (א) בן עשרים שנה אהז במלכו ויש עשרה שנה מלך בירושלם ולא עשה הישר בעיני יקנז כדניד אביו :
- (ב) וילך בדרך מלכי ישראל וגם מסכות עשה לבעלים :
- (ג) והוא הקטיר בגיא בן הנם ויבער את בניו באש כתעבות הגוים אשר הריש יקנז מפני בני ישראל :
- (ד) ונזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן :

דברי הימים ב פרק לג

- (א) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם :
- (ב) ויעש הרע בעיני יקנז כתעבות הגוים אשר הוריש יקנז מפני בני ישראל :
- (ג) וישב ויבן את הבמות אשר נתץ חזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעלים ויעש אשרות וישתחו לכל צבא השמים ויעבד אתם :
- (ד) ובנה מזבחות בבית יקנז אשר אמר יקנז בירושלם יהיה שמי לעולם :
- (ה) ויבן מזבחות לכל צבא השמים בשתי חצרות בית יקנז :
- (ו) והוא העביר את בניו באש בגי בן הנם ועונן ונחש וכסף ועשה אוב וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני יקנז להכעיסו :

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ד עמוד א

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שלשה שאלו שלא כהוגן, לשנים השיבוהו כהוגן, לאחד השיבוהו שלא כהוגן. ואלו הן: אליעזר עבד אברהם, ושאלו בן קיש, ויפתח הגלעדי. אליעזר עבד אברהם - דכתיב +בראשית כ"ד+ והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וגו', יכול אפילו חירת אפילו סומא - השיבו כהוגן, ונזדמנה לו רבקה. שאלו בן קיש - דכתיב +שמואל א' י"ז+ והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו, יכול אפילו עבד, אפילו ממזר - השיבו כהוגן, ונזדמן לו דוד. יפתח הגלעדי - דכתיב +שופטים י"א+ והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו', יכול אפילו דבר טמא השיבו שלא כהוגן - נזדמנה לו בתו. והיינו דקאמר להו נביא לישראל: +ירמיהו ח' + הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם. וכתב +ירמיהו י"ט+ אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. אשר לא צויתי - זה בנו של מישע מלך מואב, שנאמר +מלכים ב' ג' + ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עלה, ולא דברתי - זה יפתח, ולא עלתה על לבי - זה יצחק בן אברהם.

רש"י מסכת תענית דף ד עמוד א

והיינו דאמר להו נביא כו' - מדגלי ביה קרא ואמר הצרי אין בגלעד [אלמא דלא הוי ניחא קמי שמיא, כדאמרינן הצרי אין בגלעד] פנחס היה שם, והיה יכול להתיר נדרו, אלא שלא רצה יפתח לילך אצלו, והוא לא רצה לבוא אצל יפתח, בבראשית רבה +פ' חיי שרה+. וכתב אשר לא צויתי - בירמיה כתיב בפרשת בקבוק; ובנו את במות (התופת אשר בגיא בן הנם) +מסורת הש"ס: הבעל+ לשרוף את (בנותיהם ואת) בניהם באש אשר לא [צויתי ולא] דברתי ולא עלתה על לבי, שלא תאמרו: הלא צוה כמו כן הקדוש ברוך הוא ליפתח ומישע ואברהם, כי מעולם לא צויתי למישע לשרוף את בנו באש, דכתיב ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה, ולשמים נתכוון, כסבור היה לרצות להקדוש ברוך הוא, והאי דכתיב על שרפו עצמות מלך אדום לשיד + (עמוס ב') + - מילתא אחרינא הוא, ולא דברתי - ליפתח, מימים ימימה ותהי חק בישראל, ובתרגום מזכיר פנחס לגנאי ויפתח לגנאי, אלמא: לא היה הקדוש ברוך הוא רוצה בבתו, שהרי מזכירם לגנאי, לפי שלא הלכו זה אצל זה לבטל הנדר, הכי גרסינן: ולא עלתה על לבי - זה יצחק בן אברהם, כלומר, שאף על פי שצויתי לו - מעולם לא עלתה על לבי לשחוט בנו, אלא לנסותו, מפני קטיגורו היינו שטן, כדאמר בסנהדרין בהנחניקין (פט, ב): ויהי אחר הדברים האלה - אחר דבריו של שטן וכו', ואית דלא גרסינן האי ולא עלתה על לבי בקרא אחרינא, דלא כתב אלא אשר לא צויתי ולא דברתי (ירמיהו ז), ובפרשת בקבוק כתיב כל הני שלשה אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי, בתנחומא: אשר לא צויתי - זו בתו של יפתח, אף על פי שצויתי לו תורה ומצות - מצוה זו לא צויתי עליו, ולא דברתי זה בנו

של מישע מלך מואב, והלא מישע נכרי הוא, ולא חולין הוא לי לדבר עמו אפילו דיבור בעלמא ובאגדה קא חשיב כלא כ' /קמוצה ל' צרויה/ בהדייהו אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו', ורבי יונתן דלא חשיב ליה, דבגמרא פשיט ליה להאי קרא בהלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, כדאמרינן בתמורה (טז, א), ואין לחוש שתשרה רוח הקדש על עבד ועל ממזר, כדאמרינן בנדרים (לח, א): שאין שכינה שורה כו', מפי רבי, וגדעון ששאל למנוע טל מעל הארץ ובגזה לבדה יהיה - אין זה שלא כהוגן, ומה תקלה יש אם יחסר העולם טל לילה אחת לבד מפי רבי.

שופטים פרק יא

- (ל) וינדר יפתח נדר ליקנן ויאמר אם נתון תתן את בני עמון בנדי :
 (לא) והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשווי בשלום מבני עמון והיה ליקנן והעליתו עולה : פ
 (לב) ויעבר יפתח אל בני עמון להלחם בם ויתנם יקנן בידו :
 (לג) ויבס מערוער ועד בואך מנית עשרים עיר ועד אבל כרמים מכה גדולה מאד ויפגעו בני עמון מפני בני ישראל : פ
 (לד) ויבא יפתח המצפה אל ביתו והנה בתו יצאת לקראתו בתפים ובמחלות ורק היא יחידה אין לו ממנו בן או בת :
 (לה) והיה כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר אהה בתי הכרע הכרעתי ואת היית בעכרי ואנכי פציתי פי אל יקנן ולא אוכל לשוב :
 (לו) ותאמר אליו אבי פציתו את פיך אל יקנן עשה לי כאשר יצא מפיד אחרי אשר עשה לך יקנן נקמות מאיביך מבני עמון :
 (לז) ותאמר אל אביה יעשה לי הדבר הזה הרפה ממני שנים חדשים ואלכה וירדתי על ההרים ואבכה על בתולי אנכי >ורעיתי< ורעותי :
 (לח) ויאמר לכי וישלח אותה שני חדשים ותלך היא ורעותיה ותבך על בתוליה על ההרים :
 (לט) והיה מקץ שנים חדשים ותשב אל אביה ויעש לה את נדרו אשר נדר והיא לא ידעה איש ותהי חק בישראל :
 (מ) מימים ימימה תלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעת ימים בשנה :

מלכים ב פרק ג

- (ד) ומישע מלך מואב היה נקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר :
 (ה) והיה כמות אחאב ויפשע מלך מואב במלך ישראל :
 (ו) ויצא המלך יהורם ביום ההוא משמרון ויפקד את כל ישראל :
 (ז) ויגלך וישלח אל יהושפט מלך יהודה לאמר מלך מואב פשע בי התלך אתי אל מואב למלחמה ויאמר אעלה כמוני כמוך פעמי כעמך כסוסי כסוסיך : (ח) ויאמר אי זה הדרך נעלה ויאמר דרך מדבר אדום :
 (ט) ויגלך מלך ישראל ומלך יהודה ומלך אדום ויסבו דרך שבעת ימים ולא היה מים למחנה ולבהמה אשר ברגליהם :
 (י) ויאמר מלך ישראל אהה כי קרא יקנן לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב :
 (יא) ויאמר יהושפט האין פה נביא ליקנן ונדרשה את יקנן מאותו ויען אחד מעבדי מלך ישראל ויאמר פה אלישע בן שפט אשר צק מים על ידי אליהו :
 (יב) ויאמר יהושפט יש אותו דבר יקנן וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום :
 (יג) ויאמר אלישע אל מלך ישראל מה לי נלך לך אל נביאי אביך ואל נביאי אמנך ויאמר לו מלך ישראל אל כי קרא יקנן לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב :
 (יד) ויאמר אלישע חי יקנן צבאות אשר עמדתני לפניו כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך :
 (טו) ועתה קחי לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד יקנן : (טז) ויאמר כה אמר יקנן עשה הנחל הזה גבים גבים :
 (יז) כי כה אמר יקנן לא תראו רוח ולא תראו גשם והנחל ההוא ימלא מים ושתיתם אתם ומקיניכם ובהמתכם :
 (יח) ונקל זאת בעיני יקנן ונתן את מואב בידכם :
 (יט) והפיתם כל עיר מבצר וכל עיר מבחור וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסותמו וכל החלקה הטובה תכאבו באבנים :
 (כ) ויהי בבקר פעלות המנחה והנה מים באים מדרך אדום ותמלא הארץ את המים :
 (כא) וכל מואב שמעו כי עלו המלכים להלחם בם ויצעקו מכל חגר חגרה ומעלה ויעמדו על הגבול :
 (כב) וישפיעו בבקר והשמש זרחה על המים ויראו מואב מנגד את המים אדמים כדם :
 (כג) ויאמרו דם זה החרב וחרבו המלכים ויכו איש את רעהו ועתה לשלל מואב :
 (כד) ויבאו אל מחנה ישראל ויקמו ישראל ויכו את מואב וינסו מפניהם >ויבו< ויכו בה והכות את מואב :
 (כה) והערים יחרסו וכל חלקה טובה ישליכו איש אבנו ומלאויה וכל מענן מים יסתמו וכל עץ טוב ופילו עד השאיר אבניה בקיר חרשת וינסו הסלעים ויכוה :
 (כו) וירא מלך מואב כי חזק ממנו המלחמה ויחח אותו שבע מאות איש שלף חרב להבקיע אל מלך אדום ולא נכלו :
 (כז) ויחח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עלה על החמה והיה קצף גדול על ישראל ויסעו מעליו וישבו לארץ :

רש"י מלכים ב פרק ג

(כז) // ויקח את בנו הבכור - בפסיקתא דפרשת שקלים נדרש ששאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שנעשה להם נסים כאלה אמרו לו אביה אברה' בן יחיד היה לו א"ל הקב"ה הקריבהו לפני ורצה להקריבו להקב"ה אמר להם אף אני בן בכור יש לי אלך ואקריבו לע"ג:

על החמה - חסר וא"ו שהיה עובד לחמה:

ויהי קצף גדול - שנזכרו עונותיהם שאף הם עובדין לעבוד' כוכבי' ואינן ראויין לנס:

רד"ק מלכים ב פרק ג

(כז) ויקח את בנו הבכור - פי' אדוני אבי ז"ל כי בן מלך אדום הראוי למלוך תחתיו היה ברשות מלך מואב ומפני זה בא עם שני המלכים כי חשב להוציא בעזרתם בנו מתחת יד מלך מואב וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול לקח בקצפו את בן מלך אדום והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו זהו ויעלהו עולה ששרפו כמו ששורפין העולה: ויהי קצף גדול על ישראל - ממלך אדום כי חשב כי בעזרתם יוציא בנו מתחת יד מלך מואב וזהו שאמר הכתוב על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד ורבי אחי ר' משה ז"ל פי' כי כאשר חשב להבקיע מלך מואב אל מלך אדום אז לקח בנו באותה המלחמה חטפו מהם והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו ויהי קצף גדול על ישראל ממלך אדום שלא עזרו להצילו מידם, ובדרש ויעלהו עולה שאל מלך מואב מפני מה אומה זו ראויה לנסים האלה אמרו לו אברהם אביהם העלה את בנו עולה אמר להם אף אני אעשה כן והעלה את בנו עולה וחלקו בדבר זה מהם אמרו לשם שמים העלה אותו וזה שאמר ויהי קצף גדול על ישראל שנתקצף הקדוש ברוך הוא עליהם כי מלך מואב לא חמל על בנו כשחשב לעשות בו רצון האל וישראל היו מקציפים אותו בכל יום והוא חשב לעשות רצון האל ואינו כמו שאמרו אשר לא צייתי זה יפתח שהעלה את בתו ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו מהם אמרו כי לע"ג העלה ומפני זה חסר וי"ו החמה כי הי' עובד לחמה והעלה את בנו לחמה ומה שאמר ויהי קצף גדול שנזכרו עונותיהן של ישראל באותה שעה שגם הם היו שורפים את בניהם לע"ג ולאשרה ואמר הכתוב וכמשפטי הגוים לא עשיתם ואמרו רז"ל כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם:

דברים פרק יב (דרר)	דברים פרק יב (מקום)
<p>(כט) כי יקרית יקנך אלהיך את הגוים אשר אתה בא שמה לרשת אותם מפניך ורשת אתם וישבת בארצם:</p> <p>(ל) השמר לך פן תנקש אחריהם אחר השמדם מפניך ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני:</p> <p>(לא) לא תעשה כן ליקנך אלהיך כי כל תועבת קנך אשר שגא עשו לאלהיהם כי גם את בנייהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם:</p> <p>דברים פרק יג</p> <p>(א) את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסוף עליו ולא תגרע ממנו:</p>	<p>(א) אלה החקים והמשפטים אשר תשמרו לעשות בארץ אשר נתן יקנך אלהי אבותיך לך לרשתה כל הגמים אשר אתם חיים על האדמה:</p> <p>(ב) אבד תאבדו את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן:</p> <p>(ג) ונתעתם את מזבחתם ושבתם את מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעו ואת אבדתם את שם מן המקום ההוא:</p> <p>(ד) לא תעשו כן ליקנך אלהיכם:</p> <p>(ה) כי אם אל המקום אשר יבחר יקנך אלהיכם מפל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה:</p>

פרקי בראשית ח"ב פי"ט – ר' מרדכי ברויאר

ונמצאו למדים מכל זה: רק רעיון הבחירה סבירל בין מקומות הפולחן האלילים וכן מקום עבודת ה'; ורק רעיון המצוה סבירל בין פולחן אלילי ובין קרבן הקרב לה'. מקומות הפולחן האליליים הם פסילים, מפני שנקבעו בידי אדם וה' לא בחר בהם; הפולחן האלילי הוא פסיל, מפני שבני אדם בודו אותו מלבם וה' לא ציווה אותו. כנגד זה הקרבנות הקרבים במקדש ה' מתקבלים ברוצן לפני ה'; שהרי הם קרבים במצות ה' - במקום שה' בחר בו לשכחו.

דברים אלה, האמורים במקום העבודה ובסדר העבודה, אמורים גם באיסור להקריב לה' קרבן אדם. איסור זה נחשב כאן רק כדוגמה קיצונית של עבודת ה' על פי שרירות לב האדם. שכן אם אדם קובע טרעו את סדר עבודת האל, הוא עלול גם להגיע לידי המחשבה שהקרבן כן הוא לרוצן לפני ה'. שהרי עצם הרעיון של זקרבן הזה מבטא אמת גדולה: חייב אדם להיות מוכן לכל קרבן למען האל, ועליו להקריב לאלוהיו גם את היקר לו מכול - בלא סיג ובלא שיו. ואכן עובדי האלילים שהיו מסוגלים לקרבן זה גילו בו גבורה עילאית ומסירות נפש שאין למעלה ממנה. ולפיכך יוכל אדם להעלות על דעתו שאותה גבורה ואותה מסירות נפש נדרשת גם מישראל ביחסו לה'; שהרי אי אפשר שמסירות ישראל לאלוהיו תהיה פחותה מזו של העמים לאלהיהם.

אולם ה' אסר את הקרבן הזה ואסר עליו שהוא "תועבת ה' אשר שנא"; ולפיכך טוב לא נוכל לעבוד את ה' בדרך זו - אף על פי שיש בה כדי לבטא את הרעיון הגדול של אהבת ה' ומסירות נפש לה'. כי הפסול של הקרבן הזה איננו תלוי בכך שהרעיון המובע בו איננו מתקבל על דעתו של אדם; אלא היסוכו של רבו: הקרבן פסול - מפני שהוא

יכול להתקבל רק על דעתו של אדם. כי אין אנתנו עוכרים את ה' על פי שיקול דעתנו האנושית; אלא אנתנו מקיימים בעבודת ה' רק את מצות ה' בלבד. והואיל ה' לא ציווה את הקרבן הזה, לא נביא אותו לבית אלוהינו; ואחרי שה' אמר עליו שהוא מתועב ושנא לפניו, הרי הוא מתועב ושנא גם בעינינו.

דברים אלה, העולים מאליהם מפשוטי המקראות של התורה, מפורשים בבהירות גדולה עוד יותר בדברי ירמיהו הנביא. שהרי כך הוא אומר בקינתו על בני יהודה, שעשו הרע בעיני ה' וקסמו שיקוציהם בבית אשר נקרא שמו עליו לטמאו:

ירמיהו ז', לא וקנו קמות התפת אשר קביא כן הנם לשרף אה קנייהם ואת קנייהם קאש אשר לא צייתי ולא עלתה על לבי.

אין הנביא אומר כאן אפילו מילה אחת על האכזריות המכוערת של הפולחן הזה. אין הוא מוקיע את אבדן צלם האלוהים של אבות השורפים את בניהם ואת בנותיהם. אין הוא סביע את סלידתו מכני אדם המתרצים לאלוהיהם בשפיכת דמי נקיים. שאילו היה אומר את הטענות האלה, היו הכהנים יכולים להשיב לו תשובה: רק בדרך זו נוכל לבטא את הערך הנעלה על הכול: אהבת האל ומסירות הנפש לאל. אלא שעצם הוריוכה הזה הוא מרעפה - אפילו יעלה בידי הנביא לנצח בו. כי אין הפולחן הזה פסול מפני שנפשו של אדם סולדת ממנו; ואין הוא יכול להיות כשר מפני שהאדם סבטא בו רעיון נעלה. אלא יש רק קנה מידה אחד להפריך בו את עבודת ה': היא כשרה אם ה' ציווה אותה, והיא פסולה אם ה' אסר אותה. משום כך גם הנביא שולל את הפולחן הזה רק בנימוק זה בלבד: המקיים אותו עובר עברה "אשר לא צייתי ולא עלתה על לבי". זה הוא תנאי הכרחי ומספיק כדי לתעב את העבודה הזאת.

ב. ניסיון העקרה - יסוד העבודה במקדש

ועל פי הדברים האלה עלינו להבין את ניסיון העקרה. בניסיון זה נוסד מקדש ה' בהר המוריה, ולפיכך היה צורך לבטא במעמד זה את היסוד הגדול של עבודת ה' במקדשו. אולם היסוד של עבודת ה' הוא רעיון הבחירה והרעיון המצוה, ופן היסוד הזה נובע כל ההבדל שבין עבודת ה' ובין הפולחן האלילי. הבדל זה בא לידי ביטוי קיצוני בהתייחסות לקרבן אדם: העובד האלילי מתייב את הקרבן הזה, מפני שהוא ביטוי עילאי לגבורה ולמסירות נפש; ואילו עובד ה' שולל את הקרבן הזה, מפני שה' לא ציווה אותו. והואיל זה הוא הברל אוטייני ומוכהק בין עבודת ה' ובין הפולחן האלילי, הריהו תייב לבוא לידי ביטוי במעמד הייסוד של מקדש ה'. ולפיכך בהתמודדות עם הרעיון של קרבן אדם נוסד מקדש ה' בירושלים.

יכול להתקבל רק על דעתו של אדם. כי אין אנתנו עוכרים את ה' על פי שיקול דעתנו האנושית; אלא אנתנו מקיימים בעבודת ה' רק את מצות ה' בלבד. והואיל ה' לא ציווה את הקרבן הזה, לא נביא אותו לבית אלוהינו; ואחרי שה' אמר עליו שהוא מתועב ושנא לפניו, הרי הוא מתועב ושנא גם בעינינו.

דברים אלה, העולים מאליהם מפשוטי המקראות של התורה, מפורשים בבהירות גדולה עוד יותר בדברי ירמיהו הנביא. שהרי כך הוא אומר בקינתו על בני יהודה, שעשו הרע בעיני ה' וקסמו שיקוציהם בבית אשר נקרא שמו עליו לטמאו:

ירמיהו ז', לא וקנו קמות התפת אשר קביא כן הנם לשרף אה קנייהם ואת קנייהם קאש אשר לא צייתי ולא עלתה על לבי.

אין הנביא אומר כאן אפילו מילה אחת על האכזריות המכוערת של הפולחן הזה. אין הוא מוקיע את אבדן צלם האלוהים של אבות השורפים את בניהם ואת בנותיהם. אין הוא סביע את סלידתו מכני אדם המתרצים לאלוהיהם בשפיכת דמי נקיים. שאילו היה אומר את הטענות האלה, היו הכהנים יכולים להשיב לו תשובה: רק בדרך זו נוכל לבטא את הערך הנעלה על הכול: אהבת האל ומסירות הנפש לאל. אלא שעצם הוריוכה הזה הוא מרעפה - אפילו יעלה בידי הנביא לנצח בו. כי אין הפולחן הזה פסול מפני שנפשו של אדם סולדת ממנו; ואין הוא יכול להיות כשר מפני שהאדם סבטא בו רעיון נעלה. אלא יש רק קנה מידה אחד להפריך בו את עבודת ה': היא כשרה אם ה' ציווה אותה, והיא פסולה אם ה' אסר אותה. משום כך גם הנביא שולל את הפולחן הזה רק בנימוק זה בלבד: המקיים אותו עובר עברה "אשר לא צייתי ולא עלתה על לבי". זה הוא תנאי הכרחי ומספיק כדי לתעב את העבודה הזאת.

ב. ניסיון העקרה - יסוד העבודה במקדש

ועל פי הדברים האלה עלינו להבין את ניסיון העקרה. בניסיון זה נוסד מקדש ה' בהר המוריה, ולפיכך היה צורך לבטא במעמד זה את היסוד הגדול של עבודת ה' במקדשו. אולם היסוד של עבודת ה' הוא רעיון הבחירה והרעיון המצוה, ופן היסוד הזה נובע כל ההבדל שבין עבודת ה' ובין הפולחן האלילי. הבדל זה בא לידי ביטוי קיצוני בהתייחסות לקרבן אדם: העובד האלילי מתייב את הקרבן הזה, מפני שהוא ביטוי עילאי לגבורה ולמסירות נפש; ואילו עובד ה' שולל את הקרבן הזה, מפני שה' לא ציווה אותו. והואיל זה הוא הברל אוטייני ומוכהק בין עבודת ה' ובין הפולחן האלילי, הריהו תייב לבוא לידי ביטוי במעמד הייסוד של מקדש ה'. ולפיכך בהתמודדות עם הרעיון של קרבן אדם נוסד מקדש ה' בירושלים.

ה' מצווה על כך, אך כאברהם בשעתו הוא שומע את קול המלאך, המודיע לו שקרבן זה הוא "תועבת ה' אשר שנא"; ולפיכך הרי הוא מביא עתה איל תחת בו. אולם כל המדרגות הגדולות של מסירות נפש לה' כבר משונות על ידי עצם הרוצן לעשות את מעשה העקרה; שהרי המקריב כבר הניח שהוא אורח את ה' ככל לבבו וכל נפשו ונכל מאורו, והוא מוכן לעשות על פי מצות ה' את מה שעובדי האלילים עושים בניגוד למצוותו. יש לו הנבירה הנפשית להביא קרבן סמשי; אף על פי כן הוא נביא רק קרבן סמלי, שהרי זה הוא רצון ה'. נעתה יפה כוחו של הסמל ככחות של הקרבן המסומל בו; שהרי כבר הוכח על ידי מעשה קרבן ממשי, שהסמל אכן מייצג קרבן ממשי. כביכול, אפר קרבנו של המקריב הראשון צבור לפני ה' בהר המוריה; והוא מעטרף לכל הקרבנות הסמליים הקרבים שם ככל הדורות; הוא הנוח לקרבנות הסמליים את ופשטנות של קרבן ממשי.

על התשובה – בעור הרע או העלאותו – ר' י"ד סולובייצ'יק

המיבנה המסוים של הוידי תנאמר על הקרבן יובן לנו גם מאספקט אחר. אם נתעמק ברקע הפילוסופי של מעשה הקרבן נראה, כי כל עניין הקרבן ועבודת היום של יום

על התשובה

הכיפורים שבמרכזה הקרבת הקרבנות, מושתתים על אדיאה מרכזית אחת שהוסברה יפה עלידי הרמב"ן והיא, שהאדם הוא "רכושו" של בורא-עולם. כל כולו, עצמו ונשרו, מחשבר תיו ומעשיו, הישגיו וקנייניו, אשתו וילדיו וביתו וחפניו — כל אלה אינם שייכים לאדם, אלא ליוצר-האדם, לה ברוך הוא. החקדמה, היסוד ככל ויודי הוא באמירה של "הנשמה לך והגוף שלך". בלי הנחה מוקדמת זו אין אדם יכול כלל לעמוד בתפילה.

התורה אסרה עלינו קרבנות-אדם. כדוגמה לתועבה שבעבודה-זרה היא מצינה את "כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם" (דברים י"ב, לא). התורה ביטלה קרבנות-אדם למעשה, אבל לא ביטלה את הרעיון כי חייב אדם להקריב את עצמו "וראו לו שישפוך דמו וישרוף גופו" (לשון הרמב"ן ויקרא א, ט) ולא יסתפק בחבאת שור או תורים ובניינה. לא מנחה זורש האלקים מן האדם אלא את עצמו.

זהו היסוד למעשה הקרבנות וכך יש להבין אף את נסיון העקדה. מסיבות-נפשיוגוף לא סייג — זהו יסוד היהדות, אין היהדות שוללת קרבנות-אדם, אם האדם הוא "רכושו" של הקדוש-ברוך-הוא. הרי אין לו כל דרך אחרת מאשר: "וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו" וכו', כאשר הוא שומע את קול ה' הקורא אליו "קח את בןך את יחידך והעלחו שם לעולה". התורה יותרת על קרבנות-אדם ואף אסרה אותם — מתוך מידת החסד, "לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה" (כלשון הרמב"ן שם) היתה מידת הדין והאמת האבסולוטית כותבת בתורה "אדם כי יקריב

ביעור הרע או העלאו

מכם קרבן" ומוסקת כאן. סכס — מסש. מידת-החסד היא שחסיפה: "מן הבהמה, מן הבקר ומן הצאן תקריבו קרבנכם".

ואכן, כבר עמדו עליך שבכל פרשת העקדה מופיע שם אלקים "והאלהים נסה את אברהם... האלהים יראה לו השם לעולה בוי" וכו'. רק בשעה שהמלאך מעבד את אברהם אבינו וקורא אליו "אל תשלח ידך אל הנער" מופיע לראשונה שם הוי"ה, ויקרא מלאך הוי"ה מן השמים. בחצי הראשון של פרשת העקדה שררה מידת-הדין, לפיה אין לאברהם כל זכות על יצחק בנו, אין לו כל זכות ל"נחח" מיוצא חלציו. הבן אינו "שייך" לו ואין כאן כל מקום לויכוחים, לסימפוזיונים, להתמקחות. ויקרא אליו האלהים, מידת הדין קוראת. פקודה היא הדרושה מלויה ללא הסתייגות. אברהם שומע צו — והוא מקבל ומציית.

במידת הדין אין דרך אחרת. פרט לקרבן האדם עצמו. כשאדם חוטא הוא כאילו מוזנין את מידת-הדין שתדון אותו. בחטאו הוא מאבד את זכותו האלמנטרית על עצמו. "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", חטא — פירושו מיתה. מידת-הדין אינה מוכנה לוותר. "אם תמצה עומק הדין — מי יעמוד לפניך בדין".

כשאדם מביא קרבן על חטאתו — הרי הוא חייב לראות עצמו כאילו הוא מוקרב על המזבח. בזיקת-חוס יחשוב כאילו דמו שלו נזרק על המזבח ולא דם הבהמה שהקריב; דמו שלו, דמו החם שמשך אותו לעבירה — היא הנזרק עתה על מזבח חטאתו. החלב הנאכל על המזבח — לא חלב הבהמה הוא, אלא חלבו שלו, החלב ששתם את לבו וטסרו

מחזור לראש השנה – ר' י"ד סולובייצ'יק

The story of the binding of Isaac, the *Akeidah*, is based on the concept of unconditional self-sacrifice. From one perspective, Judaism does not reject the idea behind human sacrifice *per se*. The Torah unequivocally renounces human sacrifice based upon Hashem's *mercy*; His *quality of mercy*; His *quality of strict justice*, however, would indeed have dictated it. The Name of God that appears throughout the story of the *Akeidah* is thus אלהים, the Name that represents the *quality of strict justice*. Only after the angel stops Abraham from harming Isaac does the Name יהוה, representing the *quality of mercy*, appear in the story for the first time. Up until then, the quality of strict justice had prevailed, according to which Abraham had no "right" to his son Isaac nor to derive any pleasure from his offspring; his son, in a sense, did not "belong" to him. The order to sacrifice him, then, was one which had to be fulfilled without any reservations. In a world of strict justice, the only acceptable behavior is for man to sacrifice himself, as he is entitled not even to his most elementary right, the right to his own self, and not to his own offspring (Teubner Lecture 1968).

על התשובה

לידי חטא. רק בחסד ה' נפדה אדם מהקריב את עצמו וה' מוזנין לו את האיל תחת בנו. ומשום-כך, מופיע תמיד בכל הקרבנות (חוץ משני יוצאים מן הכלל) שם הוי"ה ולא שם אלקים — בקרבנות מתגלה מידת הרחמים.

כאשר מביא יהודי קרבן לכפרה, במה הוא מתכפר? האסמגם באשם של שני שקלים? בודאי לא! הכפרה באה לו ביודי של הכרת החטא, שפירושה ביטול וחיסול עצמו, כניעה וכפיפה מוחלטת, הקרבת עצמו, כל הוויות וכל מה שיש לו — — כאילו היה קרב על המזבח.

"והזרתי בתשובה לפניך — וזוהי כפירתי". החזרת בתשובה — היא הכפרה. היא שבאה "במקום" הקרבן שאני הייתי צריך להקריב עצמי על המזבח, היא חליפתי והרי כאילו אני עצמי הייתי שטוח על גבי המזבח. ויעלהו לעולה תחת בנו". ובתפילה אנו מבקשים שיוכר לנו "אפרו של יצחק". לא אפרו של איל, כי במצויו של דבר לא האיל הוא שהיה הקרבן, אלא יצחק.

זוהי, אפוא, מהותו של ויודי-דברים שבקרבן. הוידי הוא-הוא הקרבן הנפשי שאדם מקריב עצמו. "זוהי כפירתי" — הוידי הוא שהביא אותי לחיסול כל היש שבי, אתותה מידה שהקרבן כלה על המזבח.

על אהבת התורה וגאולת נפש הדור – ר' י"ד סולובייצ'יק

מהותה רבת-הסבל של הדת

בהשגותיו עלי תולה מר מייזלש בוקי סריקי במלים אחדות שכאילו נפלטו מפי בשיחתי עם העתונאי הנ"ל. הנני מצטט את המשפט שבו תלה את דבריו: "ראש הממש" לה מר דוד בן-גוריון אינו תופס, מה חשובה היא הדת למדינת ישראל; רק בכוחה אפשר למשוך את הנוער ולדרוש ממנו הקרבה עצמית והגשמה עצמית". דברים בלשון כזו

426

על אהבת התורה וגאולת נפש הדור

לא יצאו מפיו. אף-על-פי שאני תושב אמריקה זה שנים רבות, עדיין לא סיגלתי לי את ההשקפה הפראגמטית על הדת. לדעתי, אין האמונה באה לשמש את צרכי בני-אדם, ואין השאיפה הטכנולוגית-שימושית, שמקומה בהכרה המדעית, אופיינית לחרג הטראנסצנדנטאלי שבאדם. מעולם לא נסיתי לבאר את תורת ישראל בקטגוריות של בריאות הנפש (mental health), שלווה הרוח (peace of mind) וכיוצא בהן, אף-על-פי שגישה זו רווחת כאן גם בין הוגי דעות יהודיים, חרדים ובלתי-חרדים. אין אני מתלהב למראה כל אלה החיבורים והמסות, שתוכנם רצוף רציונאליזאציה בורגנית שטחית, השואפים להביא את תורת ישראל בכותר מלכות מודרני-בוהימי ולהראות להשאננים כפרברי בוטטון, ניר יורק ולוס-אנג'לס, כי מוכשרת היא להיכנס לטוקליניהם המקושטים. נפשי בוחלת בכל אלו הדרשות הסובבות סחור, סחור לנושא אחד: שמירת המצוות טובה לעיכול המזון, לשינה מתוקה, לשלום המשפחה ולעמדה חברתית.

הפעולה הדתית בעיקרה חווית סבל היא. כשהאדם מזדמן עם הא"ל לפונדק אחד, הוא נתבע ע"י הא"ל להקרבה עצמית המתבטאת במאבק עם יצריו הפרימיטיביים, בשבירת הרצון, בקבלת "משא" טרנסצנדנטאלי, כוויתור על חמדת גשר מוגזמת, בהסתייגות לפרקים מן הנעים והערב, ובהת" מרות אל המר והמזור, בהתנשותו עם משטר חילוני ובכמהותיו אל עולם פרדוכסאלי שאינו מובן לאחריס. הקרב את קרבנדך! זהו הצו העיקרי הניתן לאיש הדת. בחירי האומה, מאותה שעה שגילו את הא"ל, התעסקו בפעולת הקרבה מתמידה, הקב"ה אומר לו לאברהם: "קח נא את

427

בסוד היחיד והיחד

בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק וכי". כלומר אני תובע ממך את הקרבן הנדול ביותר. אני רוצה את בנך שהוא יחידך וגם אהובך. אל תשיא את עצמך, כי לאחר שתשמע בקולי ותעלה את בנך לעולה, אתן לך בן אחר במקום יצחק. כשיצחק ישחט על-גבי המזבח, תשאר נלסוד ועירי. שום בן לא יולד לך. הווייתך התקפל בבדידות שאין כמותה. אני רוצה את יחידך שאין לו תמורה. כמו כן אל תחשוב, כי יעלה בידך לשכוח את יצחק ולהסיח את דעתך ממנו. כל ימין תהרהר בו. אני מעונין בבנך אשר אהבת ותאהב לעולם. לילות של נדודי שינה תבלה ותחטט בפצעך הנפשיים. מתוך שנתך תקרא ליצחק וכשתיקץ תמצא אוהלך שומם ועזוב. חיך ייהפכו לשרשרת ארוכה של יסורי הנפש. ובכל זאת אני תובע את הקרבן הזה. מובן, שסופה של החווייה, ששרשה סבל וחרדה, הוא גיל עולמים. בשעת שהסיר אברהם את בנו מעל המזבח על פי פקודתו של המלאך, נהפך הסבל לשפחת עולם והחרדה – לאושר נצחי. תחילתה של פעולת הדת היא הקרבת העצמות וסופה – מציאת העצמות. ברם אי אפשר לאדם למצוא את עצמו מבלי שיקריב את עצמו עובר למציאה. אין האדם מוצא אלא מה שטאבד לו, ואין יש זוכה בשום דבר משלו אם אותו דבר לא הופקע מבעלותו ורשותו קודם לזכיה. אמנם התורה הבטיחה גם אושר זמני-ממשי למקיימי מצוותיה. אבל אין הבטחת ועולת זו אלא תופעת לוואי למהותה הנשגבה החרדת הכל ומקיפה הכל של האמונה בא' עולם. תכנית מהות זו היא למעלה מכל הצלחה סופית. כשאני מפיקע את הגישה התועלתית אל הדת אני מתכוון לא רק

428

על אהבת התורה וגאולת נפש הדור

ליחיד וצרכיו הפעוטים, כי אם גם אל הציבור וענייניו הגדולים. אין הדת מותנית בהליכותיו השימושיות של היחיד או הציבור, ואינה כפופה לצרכיו אפילו היותר-חיוניים. הלכך אין אני סובר, שהדת צריכה לשמש כלי שרת למדינת ישראל על אף השיבות החיסטוריות המרוכבת. אין ערכה של הדת, שמהותה היא פנישה אפקוליפטית-טראנסצנדנטית של האיך-סוף, נסדד באמת-המידה של אידי-אות פוליטיות המעורות בפעולה הסופית של האדם. מתעט" פת היא האמונה הדתית בשוני שלה ובייחודה המוחלט; היא השורש והיא גם הצמרת של התודעה האכסיסטנציאלי-לית. בלעדיה אין חוויית הקיום אפשרית, אין משמעות לשום דבר או תופעה, והכל נהפך לאבסורדיות נמורה. הלא זוהי הגדרת האמונה, כפי שנוסחה על-ידי רבינו משה בן מיימון בראש ספרו המדול: "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו. ואם יעלה על הדעת, שהוא אינו מצוי, אין דבר אחר יכול להימצאות. ואם יעלה על הדעת, שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים, הוא לבדו יהיה מצוי. ולא יבטל הוא לבטור-לם, שכל הנמצאים צריכין לו, והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם". האמונה היא התגלות מוחלטת ואינה זקוקה לשום הצדקה. עצמאית היא בכל הבחינות והמובנים. נמצא, כי לא יכולתי להשתמש בפראזה כזו: "מה חשובה היא הדת למדינת ישראל!" – כי הרי יש בה, לפי שיטתי, משום זיוף מהות האמונה והדת. מה שבא לידי ביטוי בשיחה זו היה רעיון אחר לגמרי.

429